

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.25>

В. Г. Горник

доктор наук з державного управління, доцент,
директор навчально-наукового інституту управління,
економіки та природокористування
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті викладено стратегії розвитку інноваційної сфери, що вимагає забезпечення реалістичної та об'єктивної оцінки досягнень у здійсненні соціально-економічних завдань та наявних ресурсів і можливостей для подальшого виробництва інновацій. Сприяння формуванню громадсько-правових інституцій та організацій саморегулювання, які слідкуватимуть за якістю та безпечністю інноваційної продукції на ринку, реформуванню згідно з європейськими нормами систем стандартизації, удосконаленню законодавства з питань захисту прав інвесторів.

Під час обґрунтування основних завдань інституціоналізації інноваційної сфери на майбутнє доцільно чітко визначити причинно-наслідковий зв'язок у реалізації поставлених цілей стратегії, враховувати, що саме слід вважати передумовами, а що – наслідками інноваційного розвитку. Зокрема, посилення соціальної орієнтації інституцій, поглиблення грошової та фінансової стабілізації, "детінізація", вирівнювання регіональних диспропорцій шляхом продукування інновацій мають розглядатися як наслідки інноваційного розвитку та позитивних структурних зрушень, а не як самодостатні завдання, фрагментарне досягнення яких веде тільки до руйнування цілісності стратегії.

Таким чином, одним із найважливіших завдань державної інноваційної політики в Україні є забезпечення динамічного зростання на основі передових технологій та інновацій. З метою виконання поставленого завдання виникає потреба у використанні ефективних інструментів усіх охарактеризованих типів інноваційної політики з врахуванням особливостей ринкової трансформації України.

Інноваційно-інвестиційний процес повинен мати спільну та взаємозалежну сферу реалізації, тісно пов'язану із завданнями структурної перебудови національної економіки. Це означає, що держава має забезпечувати всі сфери промислової політики – структурну динаміку, стабілізацію очікувань, двохступеневу систему реалізації інноваційної політики.

Інноваційний шлях розвитку означає, що практично кожний цикл відтворення і кожна одиниця інвестицій повинні бути носіями нововведень, що поліпшують або змінюють технології виробництва з метою вищої кінцевої (економічної і соціальної) результативності їх. Це можливо за безперервного інноваційного проектування майбутнього відтворення на альтернативній основі, коли не допускаються витрати на відтворення застарілих технологій.

Розумне, зважене посилення ролі держави під час проведення інноваційної політики повинно передбачати важливість та актуальність формування бюджету розвитку для України; державні гарантії та страхування інвестицій, які скорочують інноваційні ризики; обґрунтовану підтримку вітчизняних виробників; проведення збалансованої зовнішньоекономічної політики, яка повинна бути пов'язана з програмами технічного переозброєння вітчизняних виробництв.

Ключові слова: інноваційна діяльність, державне регулювання, модель, управління процесами, реформування, управлінський вплив.

Постановка проблеми. Стратегія економічного та соціального розвитку визначає що основою нового стратегічного курсу, його визначальними пріори-

тетами мають стати опрацювання та реалізація державної політики, спрямованої на структурну перебудову промисловості та розвиток інноваційної моделі економічного зростання, утвердження України як високотехнологічної держави.

Україна повинна увійти до числа провідних технологічно розвинених країн світу.

Це завдання повинно розглядатися не лише як загальна мета економічної стратегії, а як пріоритетний постулат національної ідеї, базова основа політичної консолідації суспільства. Воно задає головну мету розвитку промисловості.

Актуальність теми підкреслюється тим, що концептуальне бачення задачі формулювання державних пріоритетів інноваційної діяльності не може бути підґрунтям для формування регуляторної політики у галузі інновацій. Реалізація державних заходів щодо прогресивних технологічних змін потребує побудови системи стратегічного планування та оцінки розвитку технологій відповідно до національних інтересів з визначенням шляхів та засобів економічного розвитку на новій ресурсній і технологічній основі. Виникає потреба у створенні відповідних державних інституцій, які б дозволили започаткувати цю діяльність в Україні та увійшли б у свою мережу подібних державних інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання статті використано як власний досвід, так і праці таких українських вчених, як Е. Азроянц, Т. Алтенбург, В. Бакуменко, О. Білорус, М. Бутко, І. Валлерстайн, А. Вебер, А. Гальчинський, В. Гейць, Б. Губський, І. Драган, О. Дацій, Н. Дацій, Я. Жовнірчик, О. Іваницький, Ю. Коробов, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, О. Мозговий, Є. Панченко, Ю. Пахомов, А. Поручник, В. Савчук, Є. Савельєв, В. Сіденко, С. Соколенко, В. Шевчук, Д. Юданов.

Попри велику кількість досліджень, залишається проблема вибору моделі інноваційного розвитку України.

Мета статті – висвітлити особливості управлінського впливу на процес формування моделі інноваційного розвитку України, розкрити сутність максимального використання наявного потенціалу розвитку з економічно, соціально, і культурно обґрунтованими діями в найефективніших напрямках (за наявних ресурсних та інших об'єктивних обмежень) з виходом у площину нетрадиційних рішень.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність національної економіки залежить від складної взаємодії багатьох чинників, що формують її інноваційний потенціал на всіх рівнях, а саме: стан зовнішнього середовища; розвиток науки та ступінь використання знань, рівень освіти населення, інноваційна активність суб'єктів, специфіка інноваційного процесу. У перші роки існування нашої незалежної держави її регулятивна політика базувалася на тому, що «соціальні проблеми можна було вирішувати шляхом використання великої кількості регулятивних інструментів із застосуванням бюрократичних і жорстких адміністративних процедур щодо реєстрації підприємств, сертифікації та ліцензування видів їх діяльності» [19, с. 219]. Проте в результаті неефективності заходів, спрямованих на приведення системи державного управління відповідно до вимог такої моделі економічного зростання, формування інноваційних засад розвитку стикається з великою кількістю сучасних чинників конкурентоспроможності.

Теорія управління доводить, що необхідною передумовою високої ефективності процесів регулювання є оцінка реального стану для визначення корегуючих заходів.

Серед основних причин, які зумовлюють низьку конкурентоспроможність країни, експерти виокремили проблеми макrorівня та державного регулювання економіки. Гостра політична ситуація в Україні значно вплинула на діловий клімат держави, тому більшість опитаних підприємств серед найсерйозніших перешкод для розвитку бізнесу визнали політичну нестабільність (75% опитаних), регуляторні процедури і корупцію (61%), а також несприятливу макроекономічну ситуацію (60%), що вимагало адекватної реакції органів влади з метою подолання перелічених негараздів[4].

На думку експертів Всесвітнього економічного форуму, високий рівень інноваційного потенціалу України визначають рівень фундаментальних та прикладних досліджень, показники освіченості в державі, рівень активності вітчизняних суб'єктів господарювання. Проте інституціональними проблемами розвитку сфери

інновацій визнано неефективну промислову політику держави, відсутність дієвих важелів стимулювання інноваційної діяльності, високий рівень корупції та тінізації економічних відносин, неефективний менеджмент і використання інноваційного потенціалу, відсутність розвиненого конкурентного середовища, наслідки глибокої економічної кризи 90-х років та незацікавленість вітчизняного бізнесу в інноваційному розвитку [1, с. 35].

Незважаючи на різноманітні стратегії, президентські програми, урядові наміри, плани, інноваційна діяльність України знаходиться у стані стагнації. Інституціональні перешкоди характерні для всіх рівнів суб'єктів інноваційного процесу. За результатами опитування, більшістю експертів визначено низький і дуже низький рівень інноваційного розвитку України (87%) та промисловості (81%), у регіоні (55%), на підприємствах (35%) (рис. 4.3) [1, с. 38]. Це підтверджує і розрахований середній бал на основі відповідей експертів (варіант відповіді «дуже низький» оцінено на 1 бал, а «дуже високий» – на 5 балів).

Основними причинами негативних оцінок на різних рівнях господарської діяльності стала неоднорідність сфер діяльності національної економіки, тобто методика оцінювання враховувала галузі, в яких інновації фактично не продукуються, наприклад, торгівля, житлово-господарський комплекс, сільське господарство тощо.

Оцінюючи сучасні українські реалії, визначено, що негативною тенденцією здійснення інноваційного процесу є низька вартість висококваліфікованої робочої сили. За цією обставиною відбувається міграція за кордон талановитої освіченої молоді. Серед важливих особливостей виокремимо також відсутність взаємозв'язку між вітчизняною наукою і виробництвом (44,5%), відсутність конкурентних стимулів у підприємств, монополізм (34,3%), зосередження інновацій переважно на великих підприємствах (30,7%), що свідчить про занепад розвитку малого венчурного бізнесу, націленість вітчизняних підприємств на придбання іноземної техніки [1, с. 40].

За таких умов інновації набувають тіншового характеру. Необхідною передумовою вироблення ефективної регуляторної політики є врахування можливих реакцій на неї та інтересів усіх основних суб'єктів. Дієва державна влада спроможна скоригувати інтереси певних груп і нав'язати їм власну політику. Поширення «тіньової» економіки створює сприятливі умови для використання органами державної влади легальних процедур з метою задоволення певних вузько корпоративних інтересів. Світовий досвід показує, що корупція – «явище, властиве будь-якій державі, відповідно до якого неможливо навіть найуніверсальнішими законами абсолютно убезпечити від неї суспільство».

Корупція в Україні – це спосіб існування саме влади, тобто тих, від кого здебільшого і залежить моральне здоров'я суспільства загалом. Зневага до будь-яких законів, відсутність відвертості у спілкуванні з підприємницькими колами призвели до повної зневіри суспільства та до проникнення й укорінення корупції в інноваційно орієнтовані сфери життя країни.

Сучасний стан розвитку держави та національного господарства вимагає здійснення дебюрократизації економіки. Діяльність Уряду в цій сфері має спрямовуватися на звуження адміністративного регулювання, обмеження відомчої та регіональної нормотворчості [13, с. 234].

З нашого погляду, ефективним виходом з даної ситуації є формування регуляторної діяльності держави за програмно-цільовим підходом, прямо протилежним бюрократичному мисленню, що дозволить оптимізувати співробітництво багатьох людей та концентрувати їх зусилля для досягнення визначеної мети – ідеології доцільності, виключення невиправданих зайвих дій і непотрібного дублювання.

Вважаємо, це сприятиме формуванню громадсько-правових інституцій та організацій саморегулювання, які слідкуватимуть за якістю та безпечністю інноваційної продукції на ринку, реформуванню згідно з європейськими нормами систем стандартизації, удосконаленню законодавства з питань захисту прав споживачів [18, с. 399].

Розробка економічної стратегії розвитку інноваційної сфери вимагає забезпечення реалістичної та об'єктивної оцінки досягнень у здійсненні соціально-економічних завдань та наявних ресурсів і можливостей для подальшого виробництва інновацій.

Відповідно до програм Кабінету Міністрів України серед основних завдань стратегії розвитку, визначеної з урахуванням перспективних напрямів науково-технічного прогресу, передбачено активізувати структурну перебудову економіки, створити умови для сталого економічного зростання на базі інноваційного оновлення та підвищення конкурентоспроможності виробництва [18, с. 399].

Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки здійснюється не в межах єдиної національної програми, а методологічно передбачає цілий ряд окремих державних науково-технічних програм.

Це призводить до високого рівня розпорошення бюджетних коштів між об'єктами досліджень та послаблення контролю за їх використанням.

Враховуючи різноманітність перелічених вище напрямів, робимо висновок, що у держави відсутня чітка концепція щодо інноваційних пріоритетів. Планується спрямувати бюджетні кошти в галузях, які самі повинні формувати фінансові ресурси з метою забезпечення інноваційного прориву, а не бути споживачами цього ресурсу. В результаті відсутності єдиного координуючого центру виникає проблема систематичного недофінансування програм, виконання їх не в повному обсязі або спрямування коштів на розвиток діяльності тільки окремих підприємців.

Таке концептуальне бачення задачі формування державних пріоритетів інноваційної діяльності не може бути підґрунтям для формування регуляторної політики у галузі інновацій. Реалізація державних заходів щодо прогресивних технологічних змін потребує побудови системи стратегічного планування та оцінки розвитку технологій відповідно до національних інтересів з визначенням шляхів та засобів економічного розвитку на новій ресурсній і технологічній основі. Виникає

потреба у створенні відповідних державних інституцій, які б дозволили започаткувати цю діяльність в Україні та увійшли б у свою мережу подібних державних інституцій.

Проте поживлення інноваційного розвитку не обмежується тільки точковим стимулюванням обраних тем досліджень чи розробок. Державне регулювання інновацій, наприклад шляхом пільгового оподаткування НДДКР, запровадження дієвих стимулів для інвестиційної діяльності призводить до збільшення розриву між наукою і виробництвом та нераціонального використання бюджетних коштів. Заходи регуляторної діяльності доцільно спрямовувати на забезпечення середовища для масового пошуку результативних шляхів технологічних змін і швидкої підтримки інноваційних знахідок.

В умовах сучасного, технологічно зорієнтованого ринку «середнього світу», до яких за рівнем розвитку, чисельністю населення, територією належить Україна, проблеми визначення принципів регулювання інноваційної сфери пов'язані з недостатністю, на відміну від великих держав, засобів для фінансування широкого спектру науково-технічних досліджень і свободи маневру на ринку, а також неможливістю вузького позиціонування, притаманного малим країнам, оскільки цього недостатньо для підвищення добробуту держави. Це викликає потребу визначення власних прийомів входження на ринок, що суттєво впливає на загальну стратегію регуляторної діяльності в інноваційній галузі.

Світовий досвід показує, що країни по-різному розв'язують дані проблеми. Наприклад, Італія обрала стратегію позиціонування на ринку не за одним, а за двома-трьома напрямками. Франція, Великобританія, Німеччина об'єднали вектори інноваційного розвитку у межах Європейського Союзу, чим закріплюють власні переваги спільного протистояння передовим лідерам на ринку технологій – США та Японії.

З іншого погляду, ідея стати частиною цілого, що завоювало тверді позиції на ринку, є досить логічною, але вона неприйнятна для України, оскільки сформована на початку трансформацій система

економічної політики не містить механізмів інноваційної мотивації.

Під час запровадження реформ вважалося, що інноваційна система повинна формуватися без втручання держави, на основі принципів саморегулювання, тому реалізація наукової політики інноваційного розвитку, що передбачає органічне поєднання ринкових методів стимулювання науково-технічної діяльності з посиленням регуляторної ролі держави, є новою.

Таким чином, доходимо висновку, що навіть найдосконаліші регуляторні заходи з боку держави виявляють власну неефективність у разі збереження у країні несприятливого для інновацій макроекономічного середовища та великої кількості регуляторних перешкод, без подолання яких неможливо здійснювати ефективну інноваційну політику, що призводить до руйнування цілісності інноваційного процесу та його складових елементів.

Головна проблема, яка сьогодні стоїть перед системою державного управління та суспільством, полягає у низькому дотриманні вимог законодавства усіма суб'єктами – органами державної влади, громадянами та бізнес-структурами. Є декілька об'єктивних та суб'єктивних причин, серед яких одне з центральних місць займає низька узгодженість нормативно-правових актів різного рівня з очікуванням суб'єктів інноваційної сфери. Ознаками цього стану стали відсутність визначення пріоритетної проблеми, на вирішення якої спрямовано нормативний акт, цілей державного регулювання та індикаторів досягнення нормативним актом своїх цілей.

Нині існуюча модель ринкової трансформації економіки на всіх рівнях господарювання, попри всі її недоліки, недосконалість, упущення, в політиці реалізації виконала свою історичну роль та вже вичерпала себе, оскільки її головним завданням був демонтаж колишньої економічно збанкрутілої системи. Сьогодні економіка не може повернутись до тих історичних відносин, адже сформовано нові, тому на часі нового етапу соціально-економічного розвитку є формування нової моделі інноваційного роз-

витку у державі, яка органічно впливає з вже наявної та не заперечує її, і яку визнано основною вимогою сучасного розвитку та визначальним чинником прогресу суспільства.

Формування економіки інноваційного спрямування є результатом системи інституційних змін, спрямованих на порушення інституційних основ функціонування старої системи (оскільки змінюються правила і норми економічної поведінки людей, їх пріоритети і цінності) та побудову нових засад господарювання суб'єктів економіки [5, с. 283]. Головною метою нової моделі повинно стати подолання істотних деформацій і суперечностей, що є в суспільстві, створення базових передумов для сталого економічного розвитку, поступової інтеграції в європейські та світові процеси і структури.

На цьому етапі необхідно призупинити швидке зубожіння населення, втрати національної самобутності, культури, моралі. Мають бути створені законодавчі та інші важелі впливу з боку суспільства, держави, економіки. Також слід істотно посилити інститути держави, всіх її структурних підрозділів, недостатній розвиток яких породив корупцію, формування глибокої тіньової економіки.

Конструктивно-створююча функція цієї моделі спрямована на широкомасштабну модернізацію економіки та суспільства, приведення їх у відповідність до кращих світових стандартів.

В основу моделі покладено структурні трансформації економіки, що відбуваються із врахуванням як національних особливостей та географічного положення, так і загальносвітових тенденцій науково-технічного прогресу. Стимулом до інституційних змін в нинішніх умовах є впровадження інновацій у всіх сферах господарської діяльності, які зможуть забезпечити поштовх в економіці через наднові технології та сприяти випереджальному зростанню поряд із світовими темпами.

З нашого погляду, результати інституційних змін залежать передусім від того, наскільки глибоким було руйнування старої господарської системи. Створені інноваційні інституції успішно функціону-

ють тільки тоді, коли не протидіють формуванню нових інституцій, або коли нові ефективніші інституції сприймаються економічними суб'єктами та змінюють старі. Інакше перед країною постає складне завдання подолання наслідків такого реформування, що негативно впливає на інноваційний розвиток.

Для України особливого значення набуває здатність переходу від інерційного зростання до інноваційного розвитку за допомогою системи інституційних чинників, які відіграють роль економічних регуляторів і стимуляторів стратегічного розвитку.

Важлива роль інституційних чинників проявляється в тих функціях, які вони виконують в економічній системі:

- виконують регуляторну функцію шляхом створення нормативно-правової бази розвитку науково-технічної і дослідної діяльності, фінансової і організаційної підтримки науки;

- збільшують фінансові обороти країни шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, банківських капіталів у фінансування ризикового, але перспективного бізнесу;

- стимулюють інноваційний процес за допомогою податкових, митних преференцій, кооперації науки і виробництва, інноваційного перерозподілу робочої сили;

- вивільняють основні галузі від виконання операцій і процедур із обслуговування суспільного відтворення, забезпечуючи їм необхідні умови для зосередження зусиль на інноваційній діяльності;

- здійснюють конкретно-цільові функції (розрахункові операції, інформаційне забезпечення та інші сервісні дії), набуваючи таким чином багатоаспектності;

- визначають темпи економічного зростання, впливаючи на обсяги виробництва інноваційної продукції та її вартість.

Базою сучасної моделі залишається така економіка, в якій органічно пов'язані і поєднують один одного приватний, державний та комунальний сектори, ринкові регулятори, тобто фінансові, податкові, монетарні, митно-тарифні, інші фактори та ефективно державне управління. Це дозволить врахувати багатоаспектність інституційних проблем всього господарського комплексу країни.

В сучасних умовах технологічний прогрес суспільства забезпечується еволюційним шляхом за рахунок різних визначаючих факторів. «Якщо економіка і суспільство будуть націлені на прагматичне поєднання науково-дослідницької діяльності, системи освіти, людських ресурсів та бізнесу з єдиною метою – підвищення рівня технологічного розвитку і міжнародної конкурентоспроможності країни – тільки тоді з'являться додаткові широкі можливості стабільного економічного зростання» [9, с. 235]. Якісно новим явищем останнього десятиліття стало спільне забезпечення наукою та бізнесом технологічного прориву суспільства шляхом створення інновацій, де технологічне прогнозування виконує функцію дієвого інструменту їх ефективного розвитку.

Підпорядкування проектування контурів інноваційного оновлення вимогам і критеріям ефективного управління є підставою залучити до виконання досліджень підходи аналітичного та структурно-системного моделювання [6, с. 50]. Такий крок має забезпечити шлях визначення механізмів інноваційної модернізації та інтегрованого розвитку вітчизняної економіки в контексті підтримки оптимального просування матеріальних, фінансових та інформаційних потоків інновацій.

Концепція національної інноваційної системи визначає такі підсистеми:

- державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють і забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

- освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, що проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

- генерації знань, що складається з наукових установ і організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки, створюють нові наукові знання і технології,

державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

– інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічного, фінансового, інформаційно-аналітичного й експертно-консалтингового складників, а також з технополісів, технологічних і наукових парків, інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних і приватних інвесторів;

– виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію, надають послуги або є споживачами технологічних інновацій.

Основними показниками, за якими аналізується рівень конкурентоспроможності національних економік, є: розвиток інститутів (норм); інфраструктура; макроекономічна стабільність; здоров'я і початкова школа; вища освіта; ефективність товарного ринку; ефективність ринку праці; розвиток фінансового ринку; технологічна готовність; величина ринку (зовнішній, внутрішній); розвиток бізнесу; інновації.

Наведені показники охоплюють всі сторони соціально-економічного життя країни, висвітлюють рівень конкурентоспроможності національної економіки. В усьому світі людський фактор перетворюється на вирішальне джерело імпульсу розвитку, набуваючи рис людського капіталу нової якості, що «володіє знаннями як знаряддями праці» [2, с. 28].

Необхідно враховувати, що кількість та об'ємність визначених пріоритетів науки і техніки та інноваційної діяльності потребують оптимізації адекватно до наявних ресурсних можливостей нашої держави. Світова практика доводить, що найбільш важливі пріоритети науково-технічного розвитку все більше пов'язуються не з дорогими проектами демонстраційного характеру, а з довгостроковою кропіткою роботою зі зміцнення всіх ланок національних інноваційних систем – в економіці,

в інформаційній сфері, в освіті, охороні здоров'я, охороні природного середовища та вивченні космосу. Саме таким чином має формуватися життєздатна система науково-технічного й інноваційного розвитку, гарантуючи гармонійне входження країни в третє тисячоріччя. При цьому не варто забувати, що в більшості напрямів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт вітчизняна наука лише «наздоганяє» лідерів, вдаючись до стратегії захоплення окремих ніш у вже розроблених наукових галузях та поступового освоєння технологічного потенціалу.

Сьогодні широким є коло міжнародних відносин з науково-технічного та організаційно-методичного співробітництва України: укладено відповідні договори з дослідницькими установами і виробничими підприємствами з понад 30 країн світу, Україна співпрацює з Європейським космічним агентством і НАСА, виконує спільні програми з ЮНЕСКО, бере участь у Сьомій рамочній програмі Європейської комісії, ПРООН, у міжнародних асоціаціях академій наук (у рамках СНД, Організації Чорноморського економічного співробітництва тощо). Останнім часом велика увага провідних міжнародних консалтингових компаній, в тому числі Європейського Союзу, з проведення організаційно-методичних, громадських і моніторингових заходів із залучення українських підприємств, передусім малих і середніх, приділяється співпраці в реалізації великих міжнародних проектів. Цілком зрозуміло прагнення міжнародних компаній використати готовий виробничий ресурс українських підприємств для реалізації бізнес проектів, і ці ініціативи мають бути свідомо підтримані як державним, так і приватним сектором.

Оптимальне поєднання короткострокових інтересів і майбутніх перспектив соціального-економічного розвитку країни; збереження і, за можливості, укріплення позицій секторів вітчизняної економіки; додержання вимог природоохоронного законодавства; забезпеченість кваліфікованими і висококваліфікованими кадрами необхідних спеціальностей та створення нових робочих місць; підвищення рівня культури господарювання і менедж-

менту – все це головні критерії для прийняття рішень.

Необхідно не втратити і сприяти формуванню й ефективному функціонуванню всіх ланок науково-виробничого інноваційного процесу, спрямованого на створення конкурентоспроможної продукції на ринку, зробити цей процес безперервним. Необхідно підтримати малий і середній бізнес, окремих винахідників, конструкторів, вчених, студентів тощо. В Україні малі недержавні підприємства є активними генераторами і власниками значної частки запатентованих або таких, що мають ноу-хау, проривних завершених інноваційних розробок. Необхідно підтримати функціонуючі та сприяти формуванню і розвитку потенційних до утворення інноваційних структур галузевого та регіонального рівнів. Необхідно забезпечити вирішення на державному рівні низки методологічних і організаційно-правових питань щодо координації розробки та впровадження механізмів реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; систематичних прогнозно-аналітичних і стратегічних маркетингових досліджень науково-технологічного й інноваційного розвитку; формування кадрового потенціалу в сфері інноваційної діяльності. Необхідно розширити мережу спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційної діяльності, забезпечити стимулювання фінансування науково-технічної й інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств.

Знання стають не тільки капіталом окремого індивіда, але й цілих організацій, суспільства взагалі. Інтелектуальний капітал організації становлять насамперед люди, які є носіями знання і можливостей його продукувати. Розпізнавання необхідної інформації, її обробка й аналіз, створення на основі отриманих висновків знанневої продукції є продуктом співпраці людей, машин, інформаційних систем та інтелектуальних ресурсів. Наявність типу робітника, який отримує вигоду /прибуток/ додаткову вартість із знань, якими він володіє, стає передумовою інтелектуалізації виробничих та управлінських процесів [2, с. 28].

Термін «працівник інтелектуальної праці» є збірною характеристикою нового типу працівника, який орієнтований на оперування інформацією і знаннями; фактично незалежний від власності на засоби виробництва й умови виробництва; високо мобільний; прагнучий до діяльності, що відчиняє широкі можливості до самореалізації та самовираження.

Таким чином, визначальною рисою інноваційної економіки стає домінування людського чинника, що значно підвищує роль не тільки інформатизації та знань, але і способу їх використання, розробки нових процесів продукування інновацій.

Під час конкуренції інновацій, наприклад шляхом їхнього портфельно-диверсифікованого впровадження, відбувається зіткнення науково-технічних здобутків від різних розробників-продуцентів, що є потужним поштовхом до нових теоретичних досліджень та прикладних випробувань скомбінованих галузевих нововведень [6, с. 17]. В даному разі зазвичай з'являються новітні результати з високим комерційним потенціалом, які спроможні повною мірою задовольнити соціально-економічні потреби суспільства. Вважаємо, що в підсумку отримаємо значне підвищення швидкості інноваційного оновлення, оскільки ефективність впровадження кінцевих розробок зростає більш інтенсивно за понесені матеріально-грошові витрати і сприяє прогресу економіки на основі інновацій, формування нового економічного мислення, підвищення ефективності господарської діяльності.

Таким чином, шляхом впливу на основні інноваційно утворюючі фактори та створення сприятливого інституціонального середовища можна стимулювати розвиток інноваційних процесів в економіці, збільшуючи темпи росту ВВП. За підсумками трансформаційних перетворень останніх років, можемо стверджувати, що глибина падіння в минулому певним чином детермінує темпи приросту інноваційної активності у майбутньому. В результаті аналізу розвитку інституцій інноваційної сфери України можна зробити висновок, що високі темпи приросту ВВП – явище тимчасове, тому у довгостроковій перспективі держава потребує використання

інтенсивного шляху розвитку цього сектора економіки на засадах визначення ступеня впливу інституціональних чинників інноваційної сфери на темп росту ВВП.

Результати діяльності в інноваційній сфері все інтенсивніше залучаються до господарського обігу, формуючи економіку інноваційного типу. Розвиненість науки, ефективні освітні технології, доступ до них і інших новітніх технологій стали важливими складниками моделі стійкого розвитку передових країн сучасності [16, с. 41].

Інноваційна сфера є складною системою взаємодії інноваційних підприємств, інвесторів і новаторів, які забезпечують випуск і реалізацію конкурентної продукції. Вона характеризується сукупністю відносин, що виникають між різними суб'єктами на різних рівнях господарювання.

Для вітчизняної економіки інновації та інноваційний розвиток є рушійною силою, яка спроможна забезпечити економічну незалежність України, подолати розрив з розвиненими державами. Інноваційний розвиток забезпечуватиме впровадження нових технологій, передової техніки на діючих виробничих потужностях реального сектору економіки за рахунок техніко-технологічного переоснащення, особливо у паливно-енергетичному комплексі, металургії та обробленні металу, машинобудуванні.

Світовий досвід свідчить, що недостатня ефективність механізму ринкового регулювання інноваційних процесів потребує ліквідації таких негативних елементів у його функціонуванні, як невизначеність, захоплення короткостроковими результатами, недостатня база для науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а також вимагає посилення державного впливу на технологічні перетворення в інноваційній сфері з метою комплексного розв'язання проблем, які постають перед країною.

Економічна система України зберігає традиції централізованого бюрократичного управління, які в процесі політичних та економічних трансформацій перетворилися на форму кланово-олігархічну [10, с. 167]. Тобто успішність будь-якої економічної діяльності, надійність додер-

жання виконання контрактів, отримання власності та її збереження залежить від особистої приналежності економічного агента до клану або близькості до державної влади. Побудована на такій основі інституціональна система не сприяє політичній стабілізації суспільства, блокує природний механізм дії ринкової конкуренції, не гарантуючи захисту права власності. Тому робимо висновок, що вона не спроможна забезпечити достатні для реалізації потенціалу сучасної технології обсяги інвестицій, що є причиною гальмування інноваційної активності економічних агентів та інноваційного розвитку.

В період трансформації в країні сформувалися так звані адміністративно-територіальні групи, які отримували дешеві бюджетні ресурси, забезпечували державні замовлення, можливість участі в приватизації високо прибуткових підприємств тощо. Оскільки інституційні зміни ініціюються групами, що мають власні інтереси, то наслідком створення таких інституцій є орієнтація на обслуговування вузьких корисливих інтересів на противагу державним. Така ситуація не дозволяє забезпечити інноваційний розвиток держави як системи, а радикальна трансформація суспільства потребує державної влади, що ефективно працює, і це є головною запорукою інституційних змін.

Здійснення законодавчого забезпечення реформування відбувалося в період, коли старі механізми господарських процесів уже перестали діяти, а нові ще не були розроблені. Тому закономірно виникла необхідність принципового оновлення законодавчої бази інноваційної діяльності. Головним прорахунком при цьому стало те, що реформування законодавства звелось до розробки ряду абстрагованих від дійсності економічних правил і законів, більш притаманних для країн з ринковою економікою, а не для країн у транзитивному періоді.

Становлення правових основ інноваційного розвитку співпало із загостренням кризових явищ в економіці держави і суспільстві, дія нормативних документів була спрямована на вирішення завдань поточного характеру. Проте позитивним результатом процесу реформування еко-

номіки, на наш погляд, є прийняття законодавчих актів, що регламентували зміни форм власності в Україні, становлення нових організаційних форм підприємництва та формування недержавного сектору економіки [13, с. 34].

Пострадянська приватизація призвела до переходу власності в руки власників, які створили (або не піклувалися про створення) неефективні організаційно-господарські форми, чим зумовили низьку конкурентноздатність, високі трансакційні витрати та відсутність активної мотивації інноваційного розвитку в державі.

Після переходу до ринкової економіки підприємства дістали можливість самостійно використовувати свій капітал, але у зв'язку з економічною кризою перших років незалежності вони не могли направляти його на технічне і технологічне оновлення виробництва. Це пов'язуємо з тим, що ігнорувалися специфічні риси перебування економіки; заходи структурної політики стали аналогом заходів стабілізаційної політики; прийнята в Україні програма структурної трансформації не базувалася на прогнозних оцінках економічного розвитку і практично не передбачала механізмів попередження негативних тенденцій; домінуючим принципом здійснення структурної політики став галузевий підхід, хоча, на думку дослідників, більш доцільним у сучасних умовах стає секторальний та проектний принципи реалізації структурних зрушень [8, с. 131].

Наслідком перелічених негараздів стає зростання питомої ваги зношених основних фондів і виробничої інфраструктури, скорочення резервних виробничих потужностей, низький технологічний рівень виробництва, що зумовлює його високу енерго- і матеріаломісткість.

Сьогодні закладається майбутня структура виробництва продукції, у якій домінує третій технологічний уклад, що є свідченням негативних тенденцій розвитку національної економіки. Подолання наслідків неефективного господарювання командно-адміністративної системи можливе тільки через потужний перерозподіл інноваційних ресурсів суспільства на користь конкурентоспроможних наукоємних виробництв [15, с. 34].

Основою світової тенденції формування сучасного суспільства став перехід від сировинної та індустріальної економіки до так званої «нової економіки» або «електронного ринку» [17, с. 270].

М. Кастельс доводить, що подібні зміни є результатом здійснення інформаційно-технологічної революції, визначальними ознаками якої стали:

1) надзвичайна цінність інформації та знань; технології здобувають значення не тільки технічних засобів, але й соціальних інструментів реалізації людських потенціалів;

2) організація інформаційного суспільства в мережі;

3) здійснення усіх видів діяльності в глобальному масштабі через мережі, які функціонують у реальному часі як єдине ціле завдяки інфраструктурі телекомунікацій і трансформацій [7, с. 3].

На наш погляд, розвиток неефективних інституцій в економіці зумовив ослаблення науково-дослідних і проектно-технологічних інститутів, конструкторських бюро та лабораторій вищих навчальних закладів, а також традиційних підприємств інноваційного сектора економіки, що негативно вплинуло на розвиток промислових підприємств, які впроваджували інновації.

Висновки і пропозиції. Отже, навіть за умов обмеженості фінансових і матеріальних ресурсів, за всіх труднощів трансформаційного періоду державі вдалося зберегти свої основні наукові школи та унікальні технології, здатні забезпечувати розвиток сучасного високотехнологічного виробництва на світовому рівні. Це потенційно конкурентний капітал України, але сьогодні він не є фундаментом інноваційного розвитку.

З метою забезпечення високих темпів економічного розвитку необхідно визначити параметри порядку (точки зростання економіки), впливаючи на які можна різко прискорити економічний розвиток. Параметри порядку доцільно визначати з урахуванням сучасних тенденцій науково-технічного розвитку, специфіки національних умов виробництва, характеру конкуренції на світових ринках. Згідно з цими позиціями формування синергетичних

режимів із загостренням можливе тільки через резонансний вплив на ті точки росту економіки, які пов'язані з інноваційними галузями, розвиток яких відбувається нелінійно і стохастично [14, с. 147]. Це пояснюється тим, що наслідки інноваційного процесу проконтролювати неможливо. Справедливою є думка В. Решетило, що сукупність безупинних інновацій, характерних для сучасного економічного розвитку, формує модель біфуркаційного інноваційного розвитку. Перехід до такої моделі дозволить прискорити темпи економічного зростання і вивести суспільство на принципово іншу траєкторію розвитку, де сфера високих технологій є основним джерелом зростання.

Важливим складником формування національно-господарської системи, зорієнтованої на інноваційний тип економічного зростання, є комплекс спеціальних заходів щодо забезпечення структурно-технологічної перебудови вітчизняної економіки на базі розповсюдження інновацій нового технологічного укладу.

Список використаної літератури:

1. Архиреев С.И. Конкурентная среда предприятий: международный аспект / С.И. Архиреев, Т.А. Дяченко. *Научные записки Харківського економіко-правового університету*. 2005. № 2(3). С. 117–122.
2. Богатуров А. Стратегия разравнивания в международных отношениях и внешней политике США. *Мировая экономика и международные отношения*. 2001. № 2. С. 20–29.
3. Борко Ю. Европейский союз: углубление и расширение интеграции. *Мировая экономика и международные отношения*. 1998. № 8. С. 9–13.
4. Буравльов Є., Стогній В. Від глобалізації економіки до регіонального і глобального сталого розвитку. *Вісн. НАН України*. 2003. № 10. С. 42–49.
5. Василенко С.Д. *Європейський вибір України* : монографія. Одеса : ОНМА, 2003. 212 с.
6. Вітер І. Трансформація місця та ролі держави в умовах глобалізації розвитку. *Вісн. Терноп. акад. нар. госп-ва*. 2008. № 8–12. С. 30–37.
7. Горник В. Г. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості : монографія / В.Г. Горник, Н.В. Дацій. Київ : Вид-во НАДУ, 2005. 200 с.
8. Горник В.Г. Раціональне управління фінансами як найважливіший елемент забезпечення ефективності і конкурентоспроможності держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 9. С. 86–88.
9. Дихтль Е. Практический маркетинг / Е. Дихтль, Х. Хершген. Москва : ИНФРА-М, Высш. шк., 1996. 225 с.
10. Економічна енциклопедія: [у трьох томах] / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред) [та ін.]. Т.3. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
11. Завьялов Ф.Н. Ранговая оценка конкурентоспособности массового товара. Ф.Н. Завьялов, О.В. Каплина, Д.А. Зайченко. *Маркетинг в России и за рубежом*. 2005. № 3(47). С. 90–103.
12. Звіт про глобальну конкурентоспроможність. URL: http://www.weforum.org/pdf/Gcr/GCR_04_05_Table_Contents.pdf.
13. Конкурентне законодавство України : юридичний збірник. Київ, 2002. 296 с.
14. Куликов В.Г. Японський менеджмент и теория международной конкурентоспособности. Москва : «Экономика», 2000. 247 с.
15. Леонтьев В. Экономические эссе: Теории, исследования, факты и политика : Пер. с англ. Москва : Политиздат, 1990. 415 с.
16. Михайлова Н.В. Основні умови розвитку конкурентоспроможного підприємства. *Регіональні перспективи*. 2004. № 3-5(40-42). С. 261–264.
17. На пороге XXI века: доклад о мировом развитии 1999–2000 рр. Москва : Весь мир, Всемирный банк, 2000 с.
18. Позняк С.В. Конкурентні переваги і конкурентоспроможність. *Актуальні проблеми економіки*. 2002. № 1. С. 50–54.

Horyk V. The influence of the state on the formation of an innovative development model of Ukraine

The article outlines strategies for the development of the innovation sphere, which requires a realistic and objective assessment of achievements in the implementation of socio-economic objectives and available resources and opportunities for further innovation. Facilitating the formation of public-law institutions and self-regulation organizations that will monitor the quality and safety of innovative products on the market, reform

according to European norms of standardization systems, and improve legislation on investor protection.

When substantiating the main tasks of institutionalizing the innovation sphere for the future it is expedient to clearly identify the causal link in the implementation of the set goals of the strategy, to take into account what should be considered as prerequisites, and what follows from the consequences of innovation development. In particular, strengthening the social orientation of institutions, deepening monetary and financial stabilization, "shadowing", equalizing regional disparities through the production of innovation should be seen as the consequences of innovation development and positive structural changes, rather than as self-sufficient tasks, whose fragmentary achievement only leads to the destruction of the integrity of the strategy.

Thus, one of the most important tasks of state innovation policy in Ukraine is to ensure dynamic growth based on advanced technologies and innovations. In order to accomplish this task, there is a need to use effective tools for all types of innovation policy that is characterized, taking into account the peculiarities of the market transformation of Ukraine.

Innovation-investment process must have a common and interrelated sphere of implementation, closely linked with the tasks of structural adjustment of the national economy. This means that the state must provide all areas of industrial policy - structural dynamics, stabilization of expectations, two-stage system of implementation of innovation policy.

Innovative way of development means that virtually every cycle of reproduction and each unit of investment should be the bearers of innovations that improve or change the production technology with the aim of higher end (economic and social) performance of them. It is possible for the continuous innovation of future projection on an alternative basis, when the cost of reproducing obsolete technologies is not allowed.

A sensible, deliberate strengthening of the state's role in conducting innovation policy should provide for the importance and urgency of the development budget for Ukraine; government guarantees and investment insurance that reduce innovative risks; reasonable support of domestic producers; carrying out a balanced foreign economic policy, which should be connected with programs of technical re-equipment of domestic productions.

Key words: innovation activity, state regulation, model, process management, reform, managerial influence.